

ETIOPIENS SKOGSHISTORIA



Monika Henrysson jk 91/95

ETIOPIENS SKOGSHISTORIA

För att förstå Etiopiens skogshistoria måste man först börja med att titta på nuläget, som är en frukt av seklers användning och brukande av skogen. Två- tre procent av Etiopiens areal är täckt av skog och den lilla andelen är minskande, 150 000-200 000 ha av den naturliga skogen försvinner årligen. Den främsta orsaken till minskningen är det kontinuerligt ökade behovet av brännved och nya betesmarker för djuren. Befolkningen i Etiopien ökar med nära tre procent per år och detta gör att även husdjurens antal ökar och att betestrycket på skogen och övrig mark blir allt hårdare. Bristen på skog leder inte bara till brist av brännved och konstruktionsvirke, utan leder framförallt till enorma erosionsproblem i detta bergiga land, vilket i sin tur leder till utarmning av jorden. Hur har då denna situation kunnat uppstå?

Före år 0

Etiopien är ett land med gamla anor. Redan innan 700-talet f Kr var etiopierna bofasta. De bedriver jordbruk och har boskapsskötsel. Närhelst ny mark behövs, bränns skogen bort. Det är endast de bästa markerna som nyttjas och när en åker blir utarmad läggs den i träda och får tid att återhämta sig. Någon gång efter 700 f Kr börjar sydaraber immigrera till landet. De slår sig ner och börjar bruka de lägre belägna markerna som kräver bevattning för att få en tillfredställande skörd. Ett sådant jordbruk är arbetsintensivt och många av ursprungsbefolkningen börjar som arbetare på nykomlingarnas åkrar. Bosättningarna är koncentrerade i fyra centra. Där byggs det tempel och palats. Brons och järn används bl a för vapentillverkning. Lokalt sett måste denna högkultur starkt ha påverkat närliggande skogar.

En social struktur börjar initieras med präster och skattmasar som drar in pengar till palatsen. Under den axumitiska fasen (0-1000 e Kr) kommer denna sociala struktur att modifieras och bilda ett feodalt samhälle. Strukturen kommer i hög grad att inverka på äganderätt och skötsel av marken och är en del av svaret till varför landet ser ut som det gör idag.

Under axumit tid (år 0-1000)

I tidig axumit tid minskar den areal åkermark som bevattnas, medan konkurrensen hårdnar om de bättre jordbruksmarkerna som ursprungsbefolkningen använde. Samhället är dynamiskt. De fyra bosättningscentra som förut existerade har försvunnit. Enskilda bosättningar expanderar, kungadömen uppkommer. Axum står överst som kulturellt, religiöst och politiskt centrum. Etiopien blir (år 350 - 500) en av de fyra världsledande imperierna på havet, med en handelsflotta på omkring 250 skepp. Men landet är även i ledande position ur en militär synvinkel, där en armé av yrkessoldater utbildas. En intensiv internationell handel bedrivs. Anledningen till de ständiga förflyttningarna av bocentra och senare även huvudstäder går endast att spekulera i, men en anledning torde kunna vara brist på naturresurser såsom utarmade jordar eller brist på virke. Säkert är att palatsen, templen och de 250 skepp som byggdes måste krävt en del timmer från skogen, förutom den skog som röjdes bort för att ge ny åker- och betesmark. Om nu orsaken vore skogsbrist kan det aldrig ha varit fråga om en utbredd sådan utan endast en lokal.

Feodalsamhället färdigutvecklat

Under sen axumit tid avskärs Etiopien allt mer från omvärlden. Högländet avgränsas med öknar mot omgivande länder och röda havskusten avskärs ifrån landet genom islams och arabernas expansion. Etiopien förblir isolerat. Kolonisationslängderna lyckas inte ens kolonisera det, (trots italienska försök under 1930-talet). Den agrara näringen blir allt viktigare i och med isoleringen och vid 1000-talet är feodalsystemet fullt utbyggt. Det finns en avlönad soldatklass. Shimagle tillhör den jordägande klassen och det är de som tar beslut om frågor som berör jord och skog på deras egen mark. Gebarawi är klassen som brukar jorden åt shimagle. Arbetspecialiseringen är stor, både inom familjen och mellan klasserna. Att hämta brännved är kvinnors och barns arbete. Levande träd högs nästan aldrig till detta ändamål utan främst användes torra grenar som samlades på shimagles ägor. Skogen kring kyrkor hade ett visst skydd. Den fick endast användas av de som var kyrkligt verksamma. Det fanns även de skogar som ansågs vara heliga. Zukoalla, en skog belägen kring en kratersjö, i närheten av ett kloster, är en av dessa. Den har bibehållits orörd ännu i våra dagar.

1700-talets markskifte

Under Iyasu I regeringstid (1682-1706) påbörjas en demokratiseringsprocess som leder fram till en skiftning av markägandet. Det agrara landskapet delas i tre lika stora delar. En del får shimagle behålla. En del erhåller kyrkan och dess anställda. Den sista tredjedelen delas mellan chewa (soldatklassen), som fick ett stycke jord istället för lön i pengar, bönderna (gebarawi), vilka i gengäld fick betala skatt och adeln. Skatt beräknas efter den åkerareal som bonnden nyttjar. Betesmarken och skogen beskattades inte. Det ansågs orättvist att dessa de fattigaste skulle betala för mark som inte producerade någonting. Resultatet blev att dessa marker inte fick någon formell ägare utan mer liknade allmänningar. Dessa utnyttjades hårt för betning. Skogen trängdes mer och mer undan och kunde inte regenerera sig eftersom alla nyetablerade plantor åts upp eller trampades sönder av djuren. Huvudstaden har flyttats från Axum till Gondar. Det berättas att skogen (woodland) i Gondar nästan var borta, men att Gojam, provinsen söder därom var skogrik. Många chews och gebawis flyttade dit, röjde skog och nyodlade. Skogen i sig hade ju inget värde. Chansen att få en egen jordplätt måste lett till en omfattande inflyttning till regionen. Idag är skogsförhållandet i de båda provinserna det omvända. Det finns alltså mer skog i Gondar än i Gojam.

Under denna period tränger oromofolket i söder på vilket borde tyda på en ökad konkurrens om markutnyttjandet. De är ett nomadiserande folkslag och eftersom varenda oromoman kunde delta i strid, medan det bofasta folket hade en soldatklass när de en viss framgång. De stoppas till slut i norra Etiopien, i Tigray. Deras mer demokratiska samhälle får dock inget inflytande utan oromofolket suggs upp av feodalsamhället och blir även de bofasta istället för att vara nomadiserande. I områden som ursprungligen befolkats med oromo, finns idag mer naturligt skog kvar än i det området där feodalsamhället var allena rådande. Orsaken torde vara att befolknings- och betestrycket för ett nomadiserande folkslag inte har möjlighet att bli lika stort som hos en bofast befolkning. Dessutom fick inte det feodala systemet verka där under så lång tid och hann inte komma så långt i sina förödande effekter på skogen.

"Marklagen" var sådan att det är den människa som plöjer och sår som har nyttjanderätt till marken. Om någon låter sina djur beta på en annans åker blir han

skadeståndskyldig. Däremot när grödorna väl är skördade får vem som helst låta sina djur beta där eller plocka ved eller gödsel där. Detta i kombination med att skogen inte har något värde har helt eller delvis omintetgjort alla privata initiativ till beskogning. Dessa lagar och traditioner har levt kvar in i vårt sekel. Planterade träd kan hittas främst i städer eller kring hus, där man kan ha en större kontroll över plantorna, (förutom de statliga plantage som vaktas av beväpnade män). Detta tankesätt har fått förödande konsekvenser för Etiopiens skogar. Från det att 35 % av landet har varit täckt av skogar med både barr- och lövträd, (om savannskogen medräknas 66 %), så finns det nu bara 2-3% kvar. När det gäller högplatån skall 88 % ha varit skogsbetäckt. Vid sekelskiftet fanns 40% av skogen kvar och nu är man nere på 5,6%.

Tyska skogsexperter runt sekelskiftet

På 1800-talet blir Etiopien ett kejsardöme. Kejsar Menelik II beslutar att huvudstaden ska flyttas. (Åter igen en flyttning pga bristande tillgång till brännved och konstruktionsvirke?) Där i skogen och ödemarken (muntl. ref) grundades 1883 Addis Abeba, "den nya blomman" Och på hundra år har den utvecklats till en flermiljonsstad. Menelik II anser också att en huvudstad inte kan hålla på och flyttas i all evinnerlighet och att det nu är dags att försöka hushålla med naturresurserna. Tyska skogsexperter anställdes. Dessa valde ut några eukalyptusarter som tåla klimatet bra och introducerade exoten i landet. Dessa blev upphovet till de eukalyptusskogar som fortfarande omger huvudstaden och finns i hela provinsen Shoa. Men totalt sett minskade inte avskogningen. Befolknings- och betetrycket ökade och var för stort.

Sågverken

1920 fick några tyskar tillåtelse av kejsaren att starta ett sågverk nära en av kejsaren ägd skog. 1917 byggdes järnvägen mellan Addis Abeba och Djibouti och eftersom sågverket låg nära denna led kunde transporter ske där. 1935-36 startade Italien krig mot Etiopien och tyskarna får dra sig därifrån. Senare blev Haile Selassies svärson ägare till skogen. Två italienare tillåts starta upp sågen på samma plats där den förra stod. De valde ut de träd de ville köpa mycket noggrant; god kvalitet, rätt dimension och rätt trädslag. För varje träd skulle de plantera fem nya. De träd som avverkades tillhörde två olika trädslag och planteringen skedde med eukalyptus. Skogen överexploaterades på sina bästa trädslag och 1965 flyttades sågen. Från vissa regnskogar berättas det att det var lite så och så med de planteringar som gjordes. Nog planterades det, men sedan skedde ingen skötsel eller kontroll på om plantorna klarade sig eller inte.

Låglandsskogens historia

Skogarna i låglandet (under 1000 möh) har en annorlunda historia. Befolkningen i dessa skogar var nomader och livnärde sig på djurskötsel. Deras påverkan ansågs ringa, men kunde lokalt sett vara stor där boskapshjordarna brukade passera eller där man satt eld på skogen för att förbättra betet. I regnskogarna i sydöstra delarna av landet utnyttjades svedjebruk. När jorden inte längre gav något övergavs den. Antingen växte den igen av skog eller där klimatet var torrare och årliga bränningar hindrade föryngringen, bildades savannskog. Addis Abebas behov av bränsle är enormt och ökande. Bönderna är ganska hårt pressade skattemässigt. På låglandet tänder bönderna sina kolmilor och kolar akacior som ger ett kvalitativt bra kol och betalas bra. Savannskogen glesas ut, att jorden försvinner, men bönderna har inget val. Kolningen fortsätter, förekommer

även under 70-talets kommunistregim, trots att den förbjuds och att de som fortsätter hotas med fängelse.

Femtioalets skogsförhållanden

1955 var 16 % av landet täckt av skog. Vernede skriver 1955 att skogen är mycket begränsat utnyttjad. 69 000 km² av 71 000 km² är inte ekonomiskt möjliga att bruka. De ligger för långt bortom tillräckliga transportleder. De 2 000 km² som är tillgängliga ligger antingen nära Addis Abeba eller landets enda järnväg. Det är också i detta område sågverken finns. 1955 hade de en produktion av 20 000 m³ sågad vara. Dagens siffra ligger på 45 000 m³. Kunskapens bok (lexikon) berättar att marken som ligger på en höjd mellan 1800-2400 möh i landet uppodlad. Skogen kan man hitta på bergstoppar över 2400 meter.

Revolutionens verkningar

Feodalsystemets lagar består över Haile Selassies tid fram till den kommunistiska revolutionen 1974. Kejsarens och adelns skogar som stått styckas upp och delas ut. Ingen får ha ett större markinnehav än 10 %. De styckade skogarna rovas snabbt på sitt innehåll. En del skogar får statligt skydd och brukas i statlig regi. Ingen får ha någon anställd i sitt jordbruk. Den som plöjer jorden har nyttjanderätt till den. Eftersom alla får ett område de kan bruka kan de brantaste och olämpligaste markerna tas ur produktion för grödor, istället får de en möjlighet att återhämtning och beskogning. Samtidigt minskar risken för erosion. Regeringen bedriver planteringsprojekt. På fyra år femfaldigas den planterade arealen. Jordbruksministerierna står för rådgivningen, biståndsföreningar ställer upp med utrustning och transporter, bondföreningarna står för arbetskraften och världsmedelsprogrammet levererar "food-for-work" som ersättning för böndernas insats.

Varorna i landet är kvoterade och det gäller även för den sågade varan, där 75 % av produktionen är öronmärkt till statliga ministerier och affärer. Priset ligger avsevärt under marknadspriset, vilket effektivt förhindrar eventuella effektiviseringar eller privata planteringsinitiativ. Regeringen motarbetades av gerillarörelser och inbördeskrig. Det var svårt att ha kontroll över landet och många av de projekt som genomfördes gick i stöpet. Det berättas om bönder som i protest till "tvångsplanteringarna" planterade träden upp och ner. När kommunismen upphörde 91 var det många bönder som rev upp de planteringar som skett under kommunisttiden. Det fanns fortfarande ingen som kändes vid den skogen och ingen som hade ansvar för den och då gick det som det gick.

Nuläget

I nuläget jobbar man på med att hejda markförstörelsen och skogsskövlingen i landet, om inget gjordes skulle det som finns kvar vara borta inom tjugo år. Det enorma betetrycket består och är ökande, särskilt i de norra delarna. Det krävs att djuren minskar i antal och att de (eller planteringar) hägnas in för att återbeskogning ska vara möjlig. Behovet av brännved är stort och kommer så förbli med en ökande befolkning. Regering och biståndorganisationer försöker minska behovet genom att bli lära ut hur man gör mer bränslesnåla "spisar". Dessutom uppmuntras och stöttas bönder som startar plantskolor och som planterar träd. Bönder har insett att utan ved - ingen eld i spisen - ingen mat. Regeringen har förstått att om åtgärderna ska få någon verkning måste man få med sig hela folket, där enskilda personer känner ansvar för träden. Skogen måste ha

skydd. Måtte nu en ny tid ha kommit, där folket känner ansvar och delaktighet i det som sker. Då kanske, kan det våras för Etiopiens skogar.

Referenser

Rydbo, F./v Hofsten, E. (1979). Skogen och människan på kollisionskurs. Liberförlag, Stockholm.

Ståhl, M. (1988). Några reflexioner kring försörjningsläget i Etiopien. Tenastelin 1/88.

Vernede, H. L. (1955). Forest resources of Ethiopia. Report to Ministry of agriculture. Addis Abeba.

Ethiopia Forestry action program volume II. Draft final report. (1993)

Teketay, D. (1992). Human impact on natural montane forest in southeastern Ethiopia. Mountain research and development. Vol. 12. No. 4. 1992. sid 393-400.

Berhan, T. (1989). Historical and socio economic basis of the ethiopian ecological crisis. Asmara university.

Ohlsson, Bo. (1978). Byskogsbruk i praktiken. Rapport från SIDA. Nr 6. 1978.

Kunskapens bok, band II (1955)

Hylander, Kristoffer (1994). muntl.

Guiden vid Menelik II:s palats på Entottoberget, Addis Abeba. (1994). muntl.